

Willemstad

J. Renes

De vesting Willemstad (Noord-Brabant) is het meest gave voorbeeld van het zogenaamde Oudhollandse systeem van vestingbouw. De plattegrond van het stadje past zo goed bij de vestingwerken dat vaak gedacht wordt dat beide tegelijk ontworpen zijn. Toch is dat niet het geval. Bij nadere beschouwing blijkt het stratenplan ouder dan de vesting en blijken ook de vestingwerken niet in een keer aangelegd te zijn.

Oorspronkelijk was Willemstad, onder de naam Ruygenhil, een gewoon polderdorp. Kenmerkend voor deze dorpen is een brede "voorstraat", die aan het ene eind wordt afgesloten door de dijk en aan de andere zijde door de kerk. Om de kerk loopt meestal nog een ringweg, de "kerkring". Vaak worden de huizen aan deze voorstraat aan de achterzijde afgesloten door een "achterstraat", die parallel loopt aan de eerste.

In 1564 liet de markies van Bergen op Zoom het ruim 1400 ha grote gorzengebied van de Ruigenhil bedijken. In het noordwesten van de nieuwe polder, aan het Hollands Diep, stichtte hij het dorp Ruygenhil. Het werd een schoolvoorbeeld van een polderdorp, met de Voorstraat, de kerkring (vooralsnog zonder kerk) en twee achterstraten (de Achterstraat en de Groenstraat). De kerk kwam pas in de jaren 1597-1607 tot stand. Het was de eerste nieuw gebouwde protestantse kerk in ons land. De plattegrond van de kerk, in de vorm van een regelmatig achthoek, is later veel nagevolgd.

Nadat de markies van Bergen op Zoom in 1582 de Spaanse kant had gekozen werd de polder in beslag genomen door de Staten-Generaal en in beheer gegeven aan Willem van Oranje. De positie van de nieuwe eigenaar werd al snel bedreigd, zeker toen Steenberg in 1583 in Spaanse handen viel. De vesting-

bouwer Abraham Andriesz kreeg opdracht het dorp Ruygenhil te versterken. De naam van het dorp werd veranderd in Willemstad. In 1585 nam Adriaan Anthonisz, destijds de bekendste Nederlandse vestingbouwer, de aanleg van de vestingwerken over. Willemstad wordt beschouwd als zijn meesterwerk. In eerste instantie telde de vesting vijf bastions en twee kleine forten. Deze forten, gelegen aan beide zijden van de haven, werden in 1601 uitgebouwd tot volledige bastions. Pas toen kreeg Willemstad de vorm van een zevenpuntige ster.

De vesting is later meermalen verbeterd. Zo werd in 1627 het ravelijn (het eiland in de gracht aan de zuidoostzijde van de stad) aangelegd ter verdediging van de Landpoort. In dezelfde periode werd ook een tweede gracht om de vesting gelegd. Ook later zijn nog veranderingen aangebracht. Nog in 1944 bouwde het Duitse leger een paar betonnen bunkers op de wallen.

Ook binnen de vesting wijst veel op de militaire functie van Willemstad. Eeuwenlang dreef de lokale economie voornamelijk op het garnizoen. Het tegenwoordige raadhuis, ten westen van de kerk, is in 1623 gebouwd als Gouvernement en diende later onder meer als militair hospitaal. De Groenstraat, een van de beide achterstraten, werd verbreed om te dienen als exercitieterrein.

In 1926 werd de vesting opgeheven. Het garnizoen was enkele jaren daarvoor al vertrokken en de kazerne werd afgebroken. De rest van de vestingwerken werd in beheer gegeven aan de kort tevoren opgerichte Stichting Menno van Coehoorn. Het vignet van deze stichting is afgeleid van de zevenpuntige ster van Willemstad. In 1970 is de gehele vesting (inclusief schootsveld) aangewezen als beschermd stadsgezicht. De vestingwerken trekken veel toeristen en zijn daardoor opnieuw een deel van de economische basis voor Willemstad geworden.